

Leg og læring i skandinavisk dagtilbudsforskning

– en opsamling på viden i forskningsstudier 2006-15

DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT

INDHOLD

Leg og læring i skandinavisk dagtilbudsforskning

2	Indledning	4
3	Tema 1: Leg er lærerig i sig selv og kan danne ramme om voksenstyret læring	6
4	Tema 2: Leg og medbestemmelse lærer børn at deltage aktivt i fællesskaber	11
5	Tema 3: Fleksible fysiske rammer inspirerer børn til leg og læring	15
	Appendiks A – Resuméer af forskning anvendt inden for de tre temaer	19

1 Indledning

I de skandinaviske lande går næsten alle børn i dagpleje, vuggestue eller børnehave, som er pædagogiske dagtilbud med fokus på leg og læring. De skandinaviske dagtilbud er forankret i en socialpædagogisk tradition, hvor der er fokus på legens betydning for børns læring og udvikling. Mens læring i nogle dele af verden stadig betragtes som noget, der er knyttet til skolen og til discipliner som fx matematik, læsning og skrivning, har der i en skandinavisk sammenhæng længe været opmærksomhed på koblingen mellem leg og læring. Det har skabt grundlag for et helhedsorienteret syn på børns udvikling, dannelse, trivsel og læring¹ i skandinaviske dagtilbud.

Koblingen mellem leg og læring kommer bl.a. til udtryk i et studie (Synodi, E., 2010), der beskæftiger sig med, hvordan legen er beskrevet i nationale læreplaner for børnehaven i fire forskellige lande. Studiet bygger på en forståelse af, at leg kan bidrage til alle aspekter af børns udvikling, dvs. socialt, personligt, sprogligt, fysisk, kognitivt, kreativt m.m. Forfatteren undersøger, om og i hvilket omfang pædagogik om leg optræder i de pædagogiske læreplaner for børnehaven i henholdsvis Norge, Sverige, Japan og New Zealand. Studiet peger bl.a. på, at det kun var i de skandinaviske lande i undersøgelsen, man var optaget af legen som en del af hverdagens aktiviteter i børnehaven.

Men hvad kendetegner den skandinaviske dagtilbudsforskning i leg og læring? Hvilke temaer er særligt fremtrædende i den skandinaviske forskning, og hvilke forskningsresultater gør sig gældende?

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) har udarbejdet et overblik over skandinavisk forskningslitteratur om tilgangen til leg og læring i skandinaviske dagtilbud. Litteraturlisten omfatter kvalitetsvurderet skandinavisk forskning om leg og læring.² Dette notat formidler de mest centrale temaer og pointer fra den pågældende forskning. Notatet er udarbejdet for LEGO Fonden som et internt arbejdsnotat. Litteraturlisten og dette notat skal bidrage til LEGO Fondens arbejde med at formidle viden og tilrettelægge indsatser i Danmark, i Skandinavien og internationalt.

1 Betegnelsen kendes fra formålsbestemmelsen i den nye danske dagtilbudslov. Lignende formuleringer, der indholdsmæssigt dækker over tilsvarende, findes i de øvrige skandinaviske landes dagtilbudslove.

2 EVA (2017), *Leg og læring i skandinavisk dagtilbudsforskning – et tematiseret overblik over forskningsstudier 2006-15 (arbejdsnotat)*.

Sådan har vi gjort

Kortlægningen tager afsæt i kvalitetsvurderet skandinavisk forskning fra årene 2006-15 om leg og læring. Forskningen er tilgængelig i databasen Nordic Base of Early Childhood Education and Care (www.nb-ecec.dk) og er vurderet af skandinaviske forskere på feltet som værende af pålidelig kvalitet.

I databasen er der foretaget en søgning i kategorierne "leg" og "læreproces". Derefter er studiernes relevans og væsentlighed blevet vurderet på baggrund af resuméerne (første screening) for hvert enkelt studie. Relevanskriterierne afspejler både gængse tematikker i den nordiske dagtilbudstradition og LEGO Fondens fokus på leg og læring. De studier, som på baggrund af gennemlæsning af fuldtekst (anden screening) er vurderet som relevante, er tematiseret ud fra studiets indhold og fokus og udgør således vidensgrundlaget for dette notat. Kortlægningen omfatter i alt 33 studier.

Der er publiceret flere studier efter 2015, hvis resultater er relevante for nærværende kortlægning og i formidlinger af leg og læring i den skandinaviske dagtilbudstradition.³ EVA har først ved udgangen af 2017 adgang til kvalitetsvurderet skandinavisk forskning om dagtilbud publiceret i 2016 fra databasen og kan dermed på dette tidspunkt udarbejde en oversigt over relevante studier.

Herudover vil også andre studier end de i kortlægningen medtagne kunne være relevante i formidlinger af leg og læring i den skandinaviske dagtilbudstradition. Eksempelvis kan det ved formidlinger, som sætter spot på emotionelle eller sociale kompetencer, være relevant at inddrage yderligere skandinavisk forskning fra databasen, som har særligt fokus på dette. Samtidig afspejler den skandinaviske dagtilbudstradition også international viden om leg og læring, som kunne være relevant at formidle.

Forskningskortlægningen vil i det følgende blive præsenteret inden for tre temaer:

Tema 1: Leg er lærerig i sig selv og kan danne ramme om voksenstyret læring.

Tema 2: Leg og medbestemmelse lærer børn at deltage aktivt i børnefællesskaber.

Tema 3: Fleksible fysiske rammer inspirerer børn til leg og læring.

³ Et eksempel er det svenske studie fra 2016 "De va svinhøgt typ 250 kilo". Förskolebarns mätande av längd, volym och tid i legoleken, der analyserer, hvordan dagtilbudsbørn løser problemer og kommunikerer med hinanden i forbindelse med leg med LEGO.

2 Tema 1: Leg er lærerig i sig selv og kan danne ramme om voksenstyret læring

I Skandinavien er dagtilbud et særskilt område med et selvstændigt formål og en egen pædagogik, der traditionelt har haft fokus på børnenes trivsel og udvikling gennem bl.a. leg. I løbet af de seneste ti år er læring i dagtilbud både politisk og i pædagogiske forskningsmiljøer i Skandinavien dog kommet mere og mere i fokus.

Forbindelsen mellem leg og læring er derfor et omdiskuteret tema på dagtilbudsområdet. Ifølge et studie fra Berge (2012) udtrykker nogle pædagoger bekymring for, at mere fokus på læring vil tilsidesætte et traditionelt fokus på barndommens værdi i sig selv. Pædagogisk praksis i Skandinaviens dagtilbud bygger bl.a. på, at børn leger, fordi de har lyst, og at de, mens de skaber deres egne lege, lærer og udvikler sig.

Børns leg er en integreret del af den pædagogiske praksis, og netop fordi leg er kendt og meningsfuldt for børn og i sig selv rummer et potentiale for læring, kan det pædagogiske personale i dagtilbud også bruge leg til at stimulere eller rette børnenes interesse og nysgerrighed mod noget bestemt. De kan gennem leg engagere børn i en læreproces, der retter sig mod fx bestemte sociale kompetencer og kognitive og kropslige færdigheder. Men leg har en række særlige karakteristika og bygger på nogle præmisser, man som voksen skal være opmærksom på, når leg skal danne ramme om voksenstyret læring.

I de følgende afsnit udfolder vi disse tre vigtige pointer fra forskningen på området.

Overordnet peger forskningen på følgende pointer:

- Børn lærer af deres egen leg og oplever ikke modsætning mellem leg og læring.
 - Leg kan danne afsæt for voksenstyret læring, der følger børns undren eller retter sig mod bestemte kompetencer.
 - Legens karakteristika og præmisser er afgørende, når leg sætter rammer for voksenstyret læring.
-

Karakteristik af kapitlets udvalgte forskning

- I alt 14 studier beskæftiger sig med legens betydning for børns trivsel, læring, dannelse og udvikling.
- 8 studier er svenske, 3 er danske, 2 stammer fra Norge, og 1 studie er en sammenligning af norske og kinesiske dagtilbud.
- 13 studier bygger på kvalitative metoder, primært observationsstudier og interview, og 1 studie bygger på mixed-methods.
- 8 af studierne ser specifikt på voksenstyret leg, 2 studier ser på fri leg, og 4 studier forholder sig til både fri og voksenstyret leg.

Børn lærer af deres egen leg og oplever ikke modsætning mellem leg og læring

Fra første færd i livet er børn legende og lærende individer, der retter deres opmærksomhed mod verden for at prøve at opnå en forståelse af og viden om den.

Når børn leger, gør de kropslige, sociale og kognitive erfaringer, der øger deres forståelse for omverdenen og for, hvordan verden hænger sammen (Larsson, 2013, og Rosenqvist, 2006). Leg med

jævnaldrende er en frugtbar læringskontekst, hvor legeaktiviteterne også understøtter børnenes sproglige og kommunikative repertoire. Når børn taler med deres kammerater for at organisere legen, får de en afgørende sproglig erfaring. Desuden får børnene rige muligheder for at udøve og udforske det sociale samspil med hinanden (Karrebæk, 2011). At deltage inden for rammerne af en fælles leg kræver kognitiv forståelse, fordi børnene skal afkode regler og navigere efter bestemte signaler og udtryk i legen. Flere studier påviser, at børn fx er optagede af at lære om matematiske forhold gennem deres selvorganiserede leg. Det kan være leg med vægt, antal, geometriske former eller tings placering i rummet.

Eksempel: Når børn lærer af deres egen leg

Matematiske forhold er ikke nødvendigvis fremmede for børns leg. Det peger et eksempel fra Flottorp (2010) på. Her viser en observation af to børns leg i sandkassen, at matematiske forhold og funktioner i høj grad indgår i børnenes egen leg. De to børn placerer og organiserer deres sandlegetøj efter størrelse, form og egenskaber og iagttager hinanden opmærksomt i forbindelse med denne handling. To skovle placeres spejlsymmetrisk og fungerer som sådan i sig selv som et matematisk udtryk. Drengenes leg er ikke planlagt eller defineret på forhånd, og de anvender ingen traditionelle matematiske udtryk. Alligevel er det tydeligt, at de i legen er meget opmærksomme på matematiske forhold.

Flere studier påviser, at børn i deres selvorganiserede leg er optagede af matematiske forhold, herunder vægt, antal, geometriske former, placering i rummet m.m. De leger med formerne sammen og sammenligner deres oplevelser og erfaringer og lærer som sådan også af hinanden og i relation til det, de udforsker (Bäckman, 2015). To studier (Johansson og Samuelsson, 2006, og Johansson og Samuelsson, 2007) peger yderligere på, at leg og læring udgør en helhed i børns livsverden. Studierne viser også, at pædagogisk personale omvendt skelner mellem de to begreber. Som voksne er vi blevet skolet ind i en dualistisk tænkning, hvor leg flyttes til visse perioder i livet eller til bestemte sammenhænge, og hvor leg og læring ofte forstås som en dualisme. Men eftersom leg og læring er uadskillelige i børnenes verden, mener forfatterne, at de også bør være det i en pædagogik for børns tidlige år.

Leg kan danne afsæt for voksenstyret læring, der stimulerer børns nysgerrighed

Leg er lærerig i sig selv, og leg kan også blive en indgang til læring rettet mere specifikt mod egenskaber eller kompetencer, voksne ønsker at stimulere. Ved fx at rette børnenes fokus mod forskelle mellem geometriske former, konkret problemløsning eller livet for insekter kan den voksne stimulere børns interesser. Det gælder om at bringe dem i situationer, der kalder på deres undren og udforskning. Når voksne vil bruge leg som indgang til læring, skal de finde en balance mellem at deltage på børnenes præmisser og selv at bidrage aktivt til læringssituationen.

Leg er i udgangspunktet eksperimenterende, og de voksne kan bruge legen som afsæt for læring, hvis de er sammen med børnene på legens præmisser og er åbne for improvisationer. Det kræver, at man som pædagog kan acceptere det vilkår, at man ikke ved, hvor legen ender. I et studie (Svendsen, 2014) sammenlignes pædagogisk faglighed med evnen til at spille jazz, fordi man inden

for begge fag skal kunne reagere og improvisere. Det kræver, at pædagogen er åben og lyttende, men samtidig har et repertoire at trække på.

Ifølge Broström (2015) er de mest meningsfulde naturvidenskabelige aktiviteter for børn fx dem, der opstår på baggrund af børnenes egen nysgerrighed og egne spørgsmål. De kan opstå, ved at det pædagogiske personale inviterer børnene til at studere bestemte fænomener nærmere, når de selv viser interesse – fx livet under træstubben. Dette kræver, at de voksne observerer og lytter opmærksomt til børnene og er parate til at træde til og bygge videre på børnenes interesse, når den opstår. På denne måde kan læring finde sted i almindelige hverdagssituationer.

Når de voksne agerer rollemodeller og selv giver udtryk for deres nysgerrighed og interesse for bestemte fænomener, kan de også stimulere nysgerrigheden hos børn (Hammer og He, 2014). Det kan ske, ved at de voksne stiller spørgsmål, der åbner for fælles undersøgelser: Hvordan kan det være, at jeg hører musik i højtalerne? Hvordan kan det være, at månen nogle gange er synlig om dagen? Hvordan kommer der lys i lampen? Hvorfor er noget større, når jeg kigger på det igennem et forstørrelsesglas? (Broström, 2015).

Eksempel: Når voksne lykkes med at rette børns opmærksomhed mod noget bestemt

Voksne kan lykkes med at rette børns opmærksomhed mod noget bestemt, de gerne vil lære dem i legen. I Lange (2014) beskrives en situation i en børnehave, hvor tre piger sidder sammen med en voksen og skal til at dekorere nogle glas til stearinlys. Den voksne siger: ”Inden vi begynder at lave lys, tænkte jeg, at vi kunne lege lidt med dem. Synes I, at alle glassene ser ens ud?” På den måde retter den voksne pigernes opmærksomhed mod glassenes form. I legen får børnene lov til at røre ved glassene og putter deres hænder og fødder ind i dem, og den voksne lader børnene tage styringen. Når hun vil rette deres opmærksomhed mod bestemte aspekter ved glasset, fx dets højde eller tykkelse, gør hun det ved at røre ved dem eller pege på dem. Og når hun stiller spørgsmål, er det op til børnene, om de svarer på spørgsmålet, og deres svar bliver ikke korrigeret. I legen lærer børnene om matematiske størrelser som vægt, form og størrelse, men legens præmisser overholdes.

Børns egen undren vil dog i de fleste tilfælde kun føre til interesse for visse fænomener, der er bundet til bestemte situationer i dagligdagen. Generelle videnskabelige fænomener som fx fordampning, massefylde og kompostering bliver fx sjældent tydelige for børnene uden de voksnes hjælp.

Når læring udspringer af børns egne interesser, er det vigtigt, at det pædagogiske personale er opmærksomme på at stimulere alle børn. Ellers kan der opstå risiko for, at det kun er de børn, der formår at fange de voksnes opmærksomhed, og som er sprogligt kompetente til at stille fx naturvidenskabelige spørgsmål, der skaber indgangen til en læreproces.

Legens karakteristika og præmisser er afgørende, når leg sætter rammer for voksenstyret læring

Leg har en række særlige karakteristika, der kan udgøre forskellige udfordringer, hvis det pædagogiske personale vil bruge leg som ramme om voksenstyret læring. Præmisserne for leg er, at den er frivillig, og at barnet til enhver tid kan trække sig, hvis det bliver kedeligt. Leg er desuden præget af gensidighed og ligeværd, og hvis voksne deltager i legen, har børn lige så meget kontrol over legens udvikling som dem (Thulin, 2006).

Disse karakteristika er vigtige for den voksne at være opmærksom på, hvis legen skal fungere som ramme for at lære børnene noget bestemt. Fx kan pædagogisk personale foreslå lege og stille spørgsmål om det, børnene er engageret i, men ikke forvente, at børnene ønsker at deltage på deres præmisser eller at svare på det, der spørges om.

Udfordringen ses udfoldet i et eksempel fra Björklund (2013), hvor det pædagogiske personale ønskede at lære børnene om halve og dobbelte størrelser. Som ramme brugte de voksne en historie om to mænd, der ikke kunne løfte en sten, der blokerede vejen. Børnene var ivrige efter at løse problemet med stenen, men foreslog fx, at mændene gik uden om stenen på vejen – i stedet for at kalde på hjælp og dermed fordoble deres styrke. Legens præmisser blev i denne situation en udfordring, fordi børnene valgte et andet fokus end de halve og dobbelte størrelser.

Eksempel: Når balancen i legen tipper til for meget voksenstyret læring

Leg kan ikke fremtvinge et bestemt fokus i børnegruppen. I et eksempel fra Björklund (2013) bruger det pædagogiske personale kagebagning som en anledning til at lære om halve og dobbelte størrelser. I eksemplet er børnene til at starte med meget engagerede i aktiviteten, men da den voksne insisterer på, at de skal forholde sig til, om de skal halvere eller fordoble de forhold, der er angivet i opskriften, bliver børnene utålmodige og spørger efter, hvornår de må få lov til at lave kagedejen. De matematiske funktioner halvering og fordobling opleves altså ikke af børnene som en naturlig eller nødvendig del af kagebagningen. Udfordringen er, at hvis legen tipper over og bliver for læringstung, taber børnene interessen.

I en leg er den voksne nødt til at anerkende alle børns bidrag, og derfor kan fokus skifte til noget, den voksne ikke havde planlagt. Hvis den voksne insisterer på at få sine forslag accepteret i børnegruppen, er det i modstrid med legens præmisser, og dermed vil aktiviteten ophøre med at være leg og i stedet blive en voksenstyret aktivitet.

Konklusionen fra Björklund er, at hvis legen skal danne grundlag for voksenstyret læring, handler det om at finde et fælles læringsobjekt, som er tydeligt for både børn og voksne, og som de kan blive optaget af sammen i en aktivitet, hvor børnene er involverede og engagerede, og hvor deres initiativ er velkomment.

3 Tema 2: Leg og medbestemmelse lærer børn at deltage aktivt i fællesskaber

Børns muligheder for at indgå i et fællesskab står stærkt i den skandinaviske dagtilbudstradition. I legen øver børn sig på at knække koderne til dagtilbuddets fællesskab og lærer at indgå i et samspil med hinanden. Det er også her, børnene øver sig på at indgå i et demokratisk fællesskab ved at lære at forhandle, deltage og være medskabende.

I den skandinaviske dagtilbudstradition er der en stærk optagethed af demokratisk dannelse og af, at børnene både skal have medbestemmelse og medansvar og skal tilegne sig evnerne til at indgå i forpligtende fællesskaber og at indleve sig i og handle solidarisk i forhold til andre. Demokrati samt børnenes medbestemmelse og perspektiver er dermed vigtige omdrejningspunkter for skandinaviske dagtilbud.

En god kommunikation og interaktion mellem barnet og den voksne i dagtilbuddet er én af de vigtigste byggesten i et understøttende læringsmiljø, hvor barnet har rig lejlighed til leg og læring i

trygge omgivelser. Kommunikation og interaktion er således også en af de vigtigste forudsætninger for at understøtte børns fællesskaber og kompetencer til at indgå i demokratiske processer og være medbestemmende. I den skandinaviske forskning er der et særligt fokus på, hvordan pædagogerne bedst kan interagere med børnene for at understøtte dette.

Forskningen beskæftiger sig bl.a. med rammer for børnefællesskaber og med børns deltagelsesmuligheder og peger på, at dagtilbuds fysiske indretning, artefakter (fx legetøj), rutiner og forventninger til børnene skaber de grundlæggende vilkår for børns deltagelse (Grindheim, 2014).

I de følgende afsnit udfolder vi disse fire vigtige pointer fra forskningen på området.

Overordnet peger forskningen på følgende pointer:

- Leg og deltagelse i fællesskaber kan lære børn at blive aktive og demokratiske borgere.
 - Når børn arbejder sammen om at nå et fælles mål, kan det bidrage til deres leg og læring.
 - Hverdagssamtaler med pædagoger og åbne spørgsmål kan udfordre børnene kognitivt.
 - Voksnes åbne og nysgerrige samspil med børn giver bedre mulighed for leg og læring.
-

Generel karakteristik af forskningen

- 3 norske, 5 danske og 1 svensk studie beskæftiger sig med børnefællesskaber og børns muligheder for medbestemmelse som ramme for børns leg og læring.
- Alle 9 studier har en kvalitativ forskningstilgang, hvor de empiriske data er indsamlet gennem deltagerobservationer eller videoobservationer. I et enkelt studie er der desuden foretaget interview med børn og voksne.

Leg og deltagelse i fællesskaber kan lære børn at blive aktive og demokratiske borgere

De erfaringer, børn gør sig med at deltage i fællesskaber, er ifølge Grindheim (2011) grundlæggende for, at børn udvikler sig til at blive demokratiske borgere. Børn lærer løbende at være aktive borgere i det nære og legende fællesskab. At være med i et legende fællesskab giver mulighed for kontinuerlige læreprocesser, og børnene er medskabere af hverdagslivet i dagtilbuddet og af såkaldt borgerskab i børnehøjde. Grindheim (2011) undersøger og problematiserer de forskellige måder, hvorpå børn konstruerer fællesskaber og bliver konstrueret i de børnefællesskaber, som de selv skaber med jævnaldrende børn. Her er fokus på børnenes relationer med hinanden. En grundpille i studiet er, at leg er en central arena for forhandlinger om deltagelse og for børns kulturelle og

sociale meningsskabelse. Det legende står centralt i børnefællesskabet, og studiet viser, at leg kan give børn erfaringer med at deltage.

Grindheim konkluderer, at leg er en kompleks og modstridende arena for forhandlinger om medvirken. Legen er et fællesskab, som giver erfaring i at medvirke mere eller mindre aktivt. Samtidig er der også vanskeligheder ved at være medvirkende i leg. Børn oplever at blive holdt udenfor eller at komme i konflikt med andre børn. Legen giver anledning til både positive og negative erfaringer. Ved at møde varieret leg og leg, som indbefatter magtkampe og positionering, kan børn få flere erfaringer, som kræver fleksibilitet og giver et større legerepertoire.

At lege er sjovt, spændende og rart. Men legen er også en alvorlig aktivitet, der påvirker børnenes relationer, fællesskab og identitet. Legen medfører en risiko for børn, idet den også kan være skuffende, kedelig og skræmmende. Børn kan derfor opleve, at legen giver dem både de bedste og de værste oplevelser i dagtilbuddet (Winther-Lindqvist, 2006). Nogle gange tolker og fortolker børn legens ramme forskelligt, hvilket kan føre til uenigheder eller skænderier. Disse situationer kan være befordrende for legen, idet det kan være en konstruktiv del af det at opbygge et venskab eller en relation. Dog kan uenigheder og skænderier også føre til eksklusion fra legen eller fællesskabet, hvilket aldrig er rart eller sjovt for det enkelte barn. I mange tilfælde kræver det en stor indsats fra både børn og voksne at få det vellykkede samspil frem i legen (Karrebæk, 2011). Den modgang, børn nogle gange oplever i leg, kan være frugtbar for børns udvikling; dog kræver det, at det pædagogiske personale kan støtte børnene og hjælpe dem videre i deres leg i de tilfælde, hvor børnene ikke selv kan klare det (Greve og Løndal, 2012).

Når børn arbejder sammen om at nå et fælles mål, kan det bidrage til deres leg og læring

Når børn arbejder sammen om en aktivitet, kan det bidrage til deres leg og læring. Når børn er fælles om en aktivitet, er det også vigtigt, at de voksne lader dem komme til med eget engagement. Et studie undersøger, hvordan forskellige samarbejdsformer påvirker børns samarbejde (Svinth, 2012). Studiet bygger på en forståelse af, at samarbejde mellem børn stimulerer børns kreativitet og eksplorative læring og minder om børns erfaringer observeret i deres leg.

Forskeren peger på, at forståelsen af børns samarbejde med hinanden kan udfordre traditionelle opdelinger/dikotomier relateret til læring: For det første sætter samarbejde mellem to eller flere børn spørgsmålstejn ved forestillingen om kollektiv versus individuel læring, fordi børnene på en gang indgår i en fælles proces og samtidig selv kan udvikle deres leg i samspillet med andre. For det andet udfordrer samarbejdet adskillelsen mellem voksenstyret læring og børnestyret leg, fordi børn kan overtage en aktivitet i fællesskab og arbejde sammen hen mod et andet mål end det, den voksne oprindeligt havde fastlagt. For det tredje betyder samarbejdet, at en aktivitet kan være rettet både mod samarbejdets udfald og mod de processer, samarbejdet engagerer børnene i. For bedre at understøtte børns læring og engagerede deltagelse i pædagogiske aktiviteter foreslår forskeren en øget opmærksomhed på dagtilbuddets rammer for børns samarbejde.

Hverdagssamtaler med pædagoger og åbne spørgsmål kan udfordre børnene kognitivt

Den måde, som pædagogerne taler med børnene på, når de leger, kan påvirke og understøtte børnenes læring, viser et norsk studie, som beskæftiger sig med samtalerne mellem børn og voksne i forbindelse med leg.

Studiet (Gjems, 2011) peger på, at hverdagssamtalerne i børnehaven er en vigtig læringsarena, fordi hverdagssamtalerne foregår kontinuerligt gennem hele barndommen. Hverdagssamtalerne finder spontant sted i forbindelse med alle ikke-planlagte aktiviteter mellem børnene og mellem børn og voksne i forbindelse med leg, under måltider, i garderoben osv. Hverdagssamtalerne kan bidrage både til børnenes sproglige læring og til den kognitive udvikling og sociale læring.

Studiet peger på betydningen af, at pædagoger stiller åbne spørgsmål, der inviterer til, at børnene udtrykker tanker, meninger og følelser. Studiet viser, at hverdagssamtalerne i dagtilbuddene mellem det pædagogiske personale og børn ofte er præget af spørgsmål stillet af de voksne, der kan besvares enkelt med et ja eller et nej fra børnene. Børnene udfordres ikke i tilstrækkelig grad til at formulere sig i lange sætninger, udtrykke tanker og meninger eller tale om følelser. Det konkluderes i studiet, at det er vigtigt, at pædagoger har viden om, hvordan man kan invitere børn til sproglig aktivitet. Pædagogerne skal stille åbne spørgsmål og spørgsmål, der udfordrer børnene kognitivt ved at samtale om ikke-konkrete ting.

Voksnes åbne samspil med børnene giver bedre mulighed for leg og læring

Samspillet mellem barnet og den voksne sætter rammerne for, hvilke muligheder barnet har for at lære gennem leg, og flere studier viser, at mere åbne former for samspil giver de bedste forudsætninger for leg og læring. Udforskende samværsformer, hvor den voksne inviterer barnet til at bidrage med sine løsninger, åbner for, at barnet kan engagere sig i leg og læring, mens et mere formbundet samvær, hvor den voksne stræber efter at lære barnet noget, uden at barnet får indflydelse på processen, også begrænser barnets mulighed for at bruge sin egen kreativitet (Johansson og Samuelsson, 2006).

Den stemning og omgangstone, man som voksen er med til at skabe i interaktionen med børnene, påvirker også, hvor stor lyst børnene har til at engagere sig i legen. Som eksempel nævnes i studiet (Svinth, 2013) en situation, hvor et barn dupper sin finger på et papir med farver, så farverne blandes. Pædagogen reagerer med interesse og nysgerrighed på barnets initiativ. Det står i modsætning til et andet eksempel, hvor pædagoger gør klar til frokost og møder børnene med formaninger og irettesættelser, som påvirker stemningen i børnegruppen.

Eksempel: Når der er et åbent samspil mellem børn og pædagoger

Studier viser, at åbne samværsformer, hvor børnene inviteres til at bidrage med deres perspektiver, åbner mere op for, at barnet kan engagere sig i leg og læring. I Broström (2015) beskrives denne situation: En sommer under frokosten spilder nogle drenge vand på gulvet. De fortsætter med at spise og snakke, og i slutningen af frokostpausen udbryder en af drengene: "Hey, hvor er vandet?" og spørger pædagogen: "Har du tørret op?". Pædagogen svarer: "Nej, men ved du, hvad der skete?". Børnene bliver interesserede og kommer med forskellige løsningsforslag. "Jeg kan give jer en ledetråd," siger pædagogen: "Kan I huske, hvad der sker, når vand koger?". Det giver drengene et nyt perspektiv, og de finder selv ud af, hvad der er sket med det vand, de spildte.

4 Tema 3: Fleksible fysiske rammer inspirerer børn til leg og læring

Anvendelse og udvikling af de fysiske rammer fylder meget i forskning i skandinaviske dagtilbud, og børnene tilbringer meget af deres tid i dagtilbuddet udendørs – hele året. Der er forskel på, hvordan man kan lege i en skov, med biler flydende rundt på gulvet indendørs og siddende bænk rundt om et bord. Børn leger og bruger sig selv på forskellige måder i forskellige fysiske rammer, og det fysiske miljø i dagtilbuddet påvirker børns muligheder for at lege og lære. Gennem leg i forskellige fysiske rammer udvikler børn deres motoriske færdigheder og får oplevelser og udfordringer, der bl.a. giver dem kropslige erfaringer og sociale og kreative færdigheder. Rummet – både indendørs og udendørs – er med andre ord en vigtig medspiller i den daglige pædagogiske praksis.

I den skandinaviske dagtilbudstradition har børnene en høj grad af frihed til selv at opsøge og fordybe sig i det, der interesserer dem, uden særlig høj grad af indblanding fra de voksne. Fx bruger

børnene adskillige timer om dagen på at være udenfor, hvor de er frie til at udforske og blive optaget af deres omgivelser, og ofte lægges der lige så stor vægt på, at børnene udvikler en glæde ved og nysgerrighed over for naturen, som på at lære bestemte ting om naturen. I de skandinaviske forskningsstudier er der derfor også et stort fokus på, hvordan brugen af især de udendørs rammer – legepladsen eller naturen – påvirker børnenes leg og læring. Man er generelt optaget af, hvordan de fysiske rammer er med til at strukturere børns aktiviteter, hvordan børn bruger udemiljøet til leg og fysisk udfoldelse, og hvordan børnene bruger naturens ressourcer i deres leg.

I de følgende afsnit udfolder vi disse tre vigtige pointer fra forskningen på området.

Overordnet peger forskningen på følgende pointer:

- Inspirerende fysiske rammer, der opfordrer til bevægelse, kan bidrage til børns leg og læring.
 - Børn tiltrækkes af at lege ude og lege risikofyldt med kropslig bevægelse, fart og spænding.
 - Børn foretrækker udendørs og uforudsigelige legemiljøer, der giver plads til foranderlig leg.
-

Generel karakteristik af forskningen

- 8 skandinaviske – 3 svenske og 5 norske – studier ser på, hvordan fysiske rammer påvirker børnenes leg, læring og udvikling.
- Alle studierne bygger på kvalitative metoder, primært observationsstudier og interview.
- 4 af studierne ser specifikt på de udendørs fysiske rammer.

Inspirerende fysiske rammer, der opfordrer til bevægelse, kan bidrage til børns leg og læring

Børn har brug for handlingsrum og udfordringer i det fysiske miljø omkring dem, som kan inspirere til leg, for at udvikle grundlæggende motoriske færdigheder. Det at være i bevægelse og udfordre sig selv i legen og i aktiviteter, som udfordrer sanserne, er en god måde at lære sig selv og omverdenen at kende på (Björger, 2012).

Fysiske og sanselige lege er tiltrækkende for børn, og det fysiske miljø, hvor der er gode muligheder for at bevæge sig, er meget vigtigt i de tidlige år af barnets liv. Her gør barnet sig mange forskellige kropslige erfaringer, som det bygger videre på (Björger, 2012). Fleksibilitet i de fysiske rammer skaber bedre betingelser for børns leg og læring, da fleksible materialer som fx et tæppe eller en reol, der kan flyttes, støtter børnene i at skabe nye muligheder for enten at gå ind i en leg eller at værne om en leg (Nordtømme, 2012). Änggård beskriver, hvordan børn henter inspiration til fantasilege med bl.a. konkrete naturmaterialer, fx træroden, der bliver til en motorcykel, den udtørrede sump,

der bliver til det store hav, eller træet, der bliver til et rumfartøj, og pinde, som kan forvandles til fra alt fra fiskestænger til salvetuber. Fantasien sætter kun få grænser hos børnene (Änggård, 2012).

Børn tiltrækkes af at lege ude og lege risikofyldt med kropslig bevægelse, fart og spænding

Børn oplever en højere grad af frihed til at gøre det, de mest har lyst til, når de leger udenfor, og det er ofte de mere fysiske lege og aktiviteter som at springe, hoppe, rutsje og råbe, som børnene bedst kan lide (Björger, 2012).

Gennem legen udvikler børn motoriske færdigheder. De lærer fx at vurdere, hvad der er farligt for dem, og hvilke situationer der er sikre at kaste sig ud i, baseret på deres tidligere kropslige erfaringer. Når børnene er opslugte af leg, skaber legen rum for færdighedslæring, fx motorisk i klatresituationer. Samtidig udvikler børnene mod og selvtillid og udforsker farer eller potentielt farlige situationer gennem egne kropslige erfaringer, og især i den risikofyldte leg udvikler børn sig motorisk og mentalt. Et norsk studie viser, at det pædagogiske personale overordnet set anser den risikofyldte leg som nødvendig for børns udvikling og læring (Sandseter, 2012). De interviewede pædagoger oplever sjældent, at børnene kommer til skade, omvendt har de den holdning, at risikofyldt leg er positivt for børnenes udvikling: Den øger børnenes samlede udvikling og læring og bryder med hverdagens kedsommelighed ved at bidrage med spændende og sjove lege i hverdagen. Studiet viser endvidere, at den risikofyldte leg i dagtilbuddene håndteres gennem uskrevne regler og tavs viden om, hvad der er og ikke er tilladt i dagtilbuddet (Sandseter, 2012).

Børn foretrækker udendørs og uforudsigelige legemiljøer, der giver plads til foranderlig leg

Forskning viser, at børn, især de lidt ældre, foretrækker varierede legemiljøer med løst udstyr som fx cykler, bolde, spande og skovle, hvor der er mulighed for mere uforudsigelige og frie lege, som børnene selv finder på (Hagen, 2015). Hagen fremhæver også, at legeredskaber med få funktioner hurtigere keder børnene, fordi de kun kan bruges på få måder i en kort periode i børnenes udvikling. Når børnene har lært at mestre de udfordringer, der er i dem, mister de interessen. Legeredskaber både ude og inde, som er formbare og foranderlige, kan således fastholde børnene længere i legen og bidrage til en mere intens lege- og læringssituation.

Det gælder også i udemiljøet, hvor et mere dynamisk (ude)miljø, som kan forandre sig, og som har løse materialer og flytbare og formbare elementer, også er en bedre dynamo for børnenes kognitive udvikling. Beplantning, pinde, blomster og sand er eksempler på materialer, som bidrager til fantasilege, til kreativitet og til variation i legen. I Hagens studie er børnehavens skovområde beskrevet som et godt legested, hvor børnene leger varieret og bl.a. klatrer og leger rollelege og heltelege (Hagen, 2015).

En anden vigtig grund til, at de mere dynamiske og fleksible legemiljøer, der ofte findes udenfor, virker særligt styrkende for børns leg, er, at de lægger op til, at børnene for at udvikle legen sammen må forhandle og finde fælles måder at forme og bruge miljøet og legeredskaberne på. Det betyder, at de via legen opnår sociale kompetencer, fx til at forhandle og tage stilling. Bergströms studie viser, at børn søger rum og rammer uden særligt specifikt indhold, som lægger op til forskellige handlinger, hvor børnene kan bygge legen op ved at kommunikere og forhandle sig frem til en fælles handlingsramme (Bergström, 2013). I børnenes samspil med hinanden og det fysiske miljø udvikler de nye og mere komplekse handlemuligheder. I fællesskabet udforsker børnene, hvilke handlemuligheder de har – individuelt og kollektivt – i de forskellige situationer (Bergström, 2013).

Eksempel: Når børn bruger udendørs rammer til uforudsigelig leg

Forskning viser, at børn foretrækker legemiljøer med løst udstyr, hvor der er mulighed for mere uforudsigelige lege, som børnene selv finder på. Eksemplet her (Bäckman, 2015) viser, hvordan børnene udvikler legen sammen og finder fælles måder at bruge legematerialet på: Gustav prøver at røkke ved en sten: ”Gud, hvor er den tung, mange skal hjælpe.” Anton hjælper Gustav, mens Kalle, der før bare har kigget forsigtigt på med korslagte arme, også tager fat i stenen. Alle tre børn slider med stenen, og det lykkes for dem at flytte den. Bagefter kigger de under stenen efter dyr. ”Hvor er der mange dyr, det er det bedste gemmested,” siger Gustav. De tre drenge bøjer sig ned og opdager flere dyr.

Appendiks A – Resuméer af forskning anvendt inden for de tre temaer

Indledning

Synodi, E. (2010)

”Play in the kindergarten: The case of Norway, Sweden, New Zealand and Japan”.

International Journal of Early Years Education, 18 (3).

Formål

Studiet afdækker, om og i hvilket omfang pædagogik om leg optræder i de pædagogiske læreplaner for børnehaven i henholdsvis Norge, Sverige, Japan og New Zealand, fordi læreplanerne afspejler, hvilke statslige forventninger der er til leg i børnehaven. Landene er udvalgt, fordi de alle har en tradition for leg i børnehaven og har underskrevet FN’s Børnekonvention om børns ret til leg. Desuden finder forskeren det relevant at sammenligne på tværs af geografi og kultur. Ifølge forfatteren indbefatter en pædagogik om leg, at leg og pædagogik fremtræder som et sammenhængende fænomen, og at der brydes med forestillingen om leg og læring som dikotomiske størrelser.

Resultater

Forfatteren finder, at den svenske læreplan betragter leg som en integreret del af hverdagen i børnehaven og dermed anlægger et holistisk syn på leg. I den norske læreplan gives den frie leg gode betingelser, idet den opfordrer pædagogerne til at opmuntre til leg, der baserer sig på børnenes behov og ønsker. Både i den norske og i den newzealandske læreplan genfindes alle tre tilgange til leg, dvs. fri leg, pædagogorganiseret leg og fællesinitieret leg, og forfatteren konkluderer på den baggrund, at læreplanen indeholder en pædagogik om leg. I Japan derimod er leg koblet til læring, og forfatteren konkluderer, at betingelserne for en pædagogik om leg ikke er til stede.

Design

Datamaterialet bygger på en analyse af læreplanerne for børnehaven i henholdsvis Norge, Sverige, Japan og New Zealand. Forfatteren gennemgår de fire landes læreplaner for passager, hvor pædagogers arbejde med leg og læring optræder, og sammenligner, i hvor høj grad de forskellige lande vægter pædagogik om leg i deres formålsbeskrivelser.

Tema 1: Leg er lærerig i sig selv og kan danne ramme om voksenstyret læring

Berge, A. (2012)

”Barnehagens læringskulturer – underveis mot vekslende læringshorisonter”.

I: Vist, T. og Alvestad, M. *Læringskulturer i barnehagen. Flerfaglige forskningsperspektiver*. Cappelen Damm Akademisk.

Formål

Formålet med studiet er at finde ud af, hvilke udfordringer og muligheder dagtilbud i Norge har i forhold til at ruste børnene til et livslangt læringsforløb. Forfatteren undersøger, hvordan dagtilbuddet forstås som læringskultur, og på hvilke måder dagtilbuddet møder forventningerne om at styrke sin rolle som arena for læring og at forberede børn til fremtidig skolegang.

Resultater

Undersøgelsen viser, at pædagogernes forståelse af og tænkning om indhold og metoder i dagtilbuddet har ændret sig de sidste par år. Undersøgelsen viser, at pædagogerne er udfordrede i forhold til at tænke læring ud fra to perspektiver. På den ene side i et traditionelt lys med fokus på børnenes leg, dvs. et her-og-nu-perspektiv, og på den anden side i et fremtidsperspektiv med fokus på viden og færdigheder og børnenes skoleparathed. De seneste års ændringer i dagtilbuddet har betydet, at pædagogerne har fået mere fokus på sidstnævnte, dvs. børnenes faglige progression. Pædagogerne er positive i forhold til omverdenens stigende opmærksomhed på dagtilbuddenes arbejde, men de udtrykker samtidig bekymringer, der angår børnenes muligheder for læring gennem leg. Pædagogerne oplever, at de er splittede mellem en traditionel forståelse af dagtilbuddet og dagtilbuddet som en del af skolekulturen.

Design

Datamaterialet udgøres af interview med fire pædagoger og fem lærere. Pædagogerne og lærerne har netop gennemført et projekt om samarbejde mellem dagtilbud og skole. Datamaterialet tager udgangspunkt i, at pædagogerne og lærerne er blevet spurgt, om deres samarbejde har ført til ændringer i deres syn på læring og arbejdet med læring i dagtilbuddet.

Björklund, C. (2014)

”Powerful teaching in preschool – a study of goal-oriented activities for conceptual learning”.

International Journal of Early Years Education, 22 (4).

Formål

Studiet undersøger, hvordan pædagoger i svenske børnehaver organiserer målorienteret læring inden for emnet matematik, herunder hvordan forskellige aktiviteter kan bidrage til børns udvikling af konceptuel forståelse af matematiske fænomener. Dette konkret med hensyn til begreberne ”halvt” og ”dobbelt”.

Resultater

Studiet udleder tre forskellige pædagogiske kontekster for læring: I den første kontekst er børnenes opmærksomhed rettet mod det intenderede objekt for læring i planlagte og individuelle opgaver. I den anden kontekst organiseres problemløsningsaktiviteter, i hvilke læringsobjektet håndteres som et værktøj eller et middel til at løse den primære opgave (fx at dele frugt eller lave trylledej, hvor opskriften skal halveres eller fordobles). I den tredje kontekst er læringsobjektet indlejret i en narrativ leg, fx i et skuespil eller en historiefortælling, hvor børnene skal hjælpe historiens figurer med at løse forskellige opgaver. Studiet finder, at denne kontekst kan udgøre en meget stærk læringsstrategi, eftersom den inddrager børnene i en meningsfuld og stimulerende aktivitet, hvori de deltager på egne præmisser, og hvor deres ideer værdsættes som vigtige bidrag til den kollektive læring.

Design

Studiet bygger på videodokumentationen fra ti læringsaktiviteter med tre til fem børn, der var planlagt og designet af tre pædagoger.

Broström, S. (2015)

”Science in early childhood education”.

Journal of Education and Human Development 4 (2).

Formål

Studiet udforsker betingelser og muligheder for at skabe en science-didaktik for dagtilbud. Målet er at opstille kriterier for didaktikken og undersøge pædagogers roller i aktiviteterne ud fra en balancering af forholdet mellem socialpædagogik og kritisk demokratisk didaktik samt at undgå en skoleficering af denne science-didaktik.

Resultater

Studiet viser, hvordan fem pædagogiske principper kan anses som fundamentet for en science-didaktik til dagtilbud: 1) at inddrage børns perspektiv, undring, spørgelyst og erfaringer, 2) at behandle børn som deltagere i deres egen læringsproces, 3) at rette fokus mod, at børn lærer i selve interaktionen med pædagogerne, 4) at pædagoger kobler deres viden om videnskab og deres videnskabelige kompetencer til børns perspektiv, og endelig 5) at børn lærer gennem hverdagslivet, hvorfor hverdagens objekter, møder og funktioner bør planlægges ind i en science-didaktik. Studiet konkluderer endvidere, at der er behov for flere teoretiske studier, flere praktiske erfaringer og ikke mindst en tydeligere og mere bæredygtig politik for småbørnspædagogikken.

Design

Studiet baserer sig på et aktionsforskningsforløb i 12 dagtilbud (preschools), hvor forskere i to år har arbejdet med pædagoger i såkaldte laboratorier. Forskerne har parallelt hermed observeret børns interaktion med pædagoger under forløb og aktiviteter. Observationerne er transskriberet og efterfølgende præsenteret og diskuteret med pædagogerne med henblik på videreudvikling af ideer og praksisser.

Bäckman, K. (2015)

Matematiskt gestaltande i förskolan.

Åbo Akademi.

Formål

Studiets formål er at undersøge, hvordan pædagoger arbejder med matematik i dagtilbud. Dette sker ved at undersøge pædagogernes opfattelse af deres arbejde med matematik gennem to perspektiver. Det ene perspektiv ser på den matematik, børnene bruger, og hvorledes børnene viser deres matematikforståelse. Det andet perspektiv retter fokus mod pædagogernes intentioner med og opfattelser af deres matematiske arbejde samt den viden, pædagoger menes at have brug for i arbejdet med matematik.

Resultater

Studiet finder, at børnenes matematiske dannelse ofte finder sted i interaktioner med venner og ved hjælp af artefakter. De forskellige kontekster, som børnene dagligt er en del af i dagtilbuddet, giver rig mulighed for at udforske og skelne mellem matematiske koncepter, sammenligne koncepter og bruge matematik som et redskab. Forfatteren konkluderer derfor, at matematisk indhold allerede er en del af børnenes aktiviteter, hvor børnene udforsker, sammenligner og lærer matematik af hinanden på baggrund af deres egne intentioner. Derudover finder forskeren, at pædagogerne iscenesætter det matematiske arbejde i dagtilbuddet som både planlagte aktiviteter og ikke-planlagte her-og-nu-situationer, og at pædagogerne har intentioner om at gøre det matematiske indhold synligt for alle børn. Såfremt aktiviteterne planlægges, er det vigtigt, at både børnenes og pædagogernes opmærksomhed rettes mod det samme indhold.

Design

Studiet bygger på videoobservationer og interview med i alt 19 pædagoger fra syv dagtilbud.

Flottorp, V. (2010)

”Matematisk meningsskaping i barns lek – En casestudie”.

Nordisk Barnehageforskning, 3 (3).

Formål

Formålet med studiet er at eksemplificere, hvordan børn kan skabe matematisk mening i deres lege og aktiviteter, og at undersøge, hvordan denne meningsskabelse kommer til udtryk.

Resultater

Studiet konkluderer, at børnene i studiet anvender matematisk ræsonnement, fordi det i situationen tilfører mening til deres leg. Dette viser sig fx, ved at børnene skaber struktur gennem klassifikation og spejlsymmetri i deres leg. Børnenes matematiske ræsonnementer bliver ikke kun formidlet gennem tale, men også via børnenes gestik og handlinger. Studiet konkluderer, at det skal være nødvendigt for børnene at verbalisere noget, før det er meningsfuldt for dem at udtrykke sig gennem ord.

Design

Studiet bygger på videoobservation af to femårige drenge med en anden etnisk baggrund end norsk, der leger i sandkassen i en børnehave.

Hammer, A. og He, M. (2014)

”Preschool teachers’ approaches to science: a comparison of a Chinese and a Norwegian kindergarten”.

European Early Childhood Education Research Journal.

Formål

Studiets formål er at undersøge henholdsvis norske og kinesiske pædagogers tilgange til læringsaktiviteter med hensyn til naturvidenskabelige emner samt at undersøge, hvordan denne praksis er influeret af kulturelle værdier og traditioner.

Resultater

Både de norske og de kinesiske pædagogers mål med naturvidenskabelige læringsaktiviteter er at gøre børnene interesserede i naturvidenskab og lade børnene være udforskende i deres læring. Der er forskel på, hvad der bliver forstået ved udforskende; i den kinesiske børnehave forstås dette som, at børnene opnår en form for forskningskompetence: at træne deres evne til at eksperimentere, få ideer og afrapportere deres fund. Udforskning i den norske daginstitution bliver fortolket af pædagogerne som børnenes mulighed for at opleve og få erfaring med naturen. Et resultat af forskellen er, at de kinesiske pædagoger arbejder med faste og veldefinerede læringsmål, mens læringsmålene er mere flydende i den norske daginstitution.

Design

Studiet bygger på videooptagelser af læringsaktiviteter med fokus på naturvidenskabelige emner i en børnehave i Shanghai og en daginstitution i Bergen. Disse optagelser er suppleret med forskernes egne videooptagelser. De samlede optagelser danner baggrund for et semistruktureret fokusgruppinterview med pædagogerne fra de to institutioner.

Johansson, E. og Samuelsson, I.P. (2006)

Lek och läroplan: Möten mellan barn och lärare i förskola och skola.

Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Formål

Studiet bidrager med viden om relationer mellem leg og læring, og hvilken betydning det har for børn og pædagoger i daginstitutioner og skoler.

Resultater

Studiets resultater peger på, at der findes flere forskellige former for samspil, som omfatter leg og læring, men at det kan være en stor udfordring for pædagogen eller læreren at skulle holde sig til det fastsatte emne og samtidig inkludere børns fantasi, kreativitet og lyst til leg. De pædagogiske og skolemæssige formål med et givent emne kan komme til at overskygge børns spontane udtryk.

Undersøgelsen påpeger, at børn betragter leg og læring som et dynamisk kontinuum snarere end som to adskilte størrelser. Når børn bliver bedt om at beskrive forskellen mellem leg og læring, forbinder de det, de lærer "her og nu", med lyst, mens det, de skal lære i fremtiden i skolen, opfattes som noget, der er nødvendigt og besværligt. Selv om børn ikke nødvendigvis skelner mellem leg og læring, så er det legens muligheder for at give indflydelse, for at vælge og for at indtage aktive positioner, børnene fremhæver ved leg.

Studiet viser, at forskellige typer af samspil mellem pædagoger og børn giver forskellige muligheder for integration af leg og læring. Der tales om det formbunde samspil, det fortællende samspil og det eksplorative samspil. Sværest er det såkaldte formbundne samspil, hvor pædagogen først og fremmest stræber efter at lære barnet noget. Der underordnes barnets indflydelse og kreativitet de voksnes intentioner, og fokus er på den opgave, barnet forventes at løse. I eksplorative samspil arrangerer pædagogen situationer, som åbner for forskellige løsninger og børnenes bidrag. I de fortællende samspil bygger den voksne meningsbærende verdener sammen med barnet, og barnet har mulighed for at drive både leg og læring fremad, og der er bedre muligheder for at integrere

leg og læring. Det bemærkes i øvrigt, at eksplorative og fortællende samspil oftest finder sted med mindre grupper af børn eller enkelte børn, idet det er vanskeligt at give plads til og følge børnenes indspil i større børnegrupper, ligesom det kan være vanskeligt at lade spøgefuldhed komme til udtryk her.

Det konkluderes i studiet, at for at leg og læring kan virke frugtbart sammen, er det vigtigt at have en målorienteret pædagogik, som udfordrer læreren til at møde barnets livsverden, samtidig med at læreren er orienteret mod de aktuelle læringsmål, og som udfordrer forestillingen om, hvordan fantasi, kreativitet og børns meningsskabelse kan komme til udtryk i alle dele af den pædagogiske praksis.

Metode

Studiet bygger på interview med og videoobservationer blandt 19 pædagoger og lærere og 114 børn.

Johansson, E. og Samuelsson, I.P. (2007)

”Att lära är nästan som att leka”: lek och lärande i förskola och skola.

Stockholm: Liber.

Formål

Studiet undersøger, om leg og læring kan integreres i en målstyret praksis i børnehaven. Studiet undersøger relationen mellem leg og læring, som den udtrykkes i pædagogiske aktiviteter, og disses betydning og konsekvenser for børn og voksne.

Resultater

Studiet giver mange eksempler på aktiviteter i dagtilbuddene og indskolingen, hvor fantasi/fiktion og kreativitet/fornyelse integreres i læringsaktiviteterne på en succesfuld måde – både som midler til læring, som kvaliteter i sig selv og vigtigst: som måder at skabe (meta)refleksion og ny viden blandt børn og lærere på. Det konkluderes, at det er vigtigt at finde en tredje vej, hvor hverken leg eller mere traditionelle skoleaktiviteter dominerer.

Metode

Studiet baserer sig på interview og observationer blandt 19 pædagoger/lærere fra otte institutioner og 114 børn i børnehaven og indskolingen (65 børn i alderen et-fem år og 51 børn i alderen seks-ni år).

Karrebæk, M.S. (2011)

”It Farts: The situated management of social organization in a kindergarten peer group”.

Journal of Pragmatics, 43, 2911-2931.

Formål

Artiklen er en undersøgelse af leg mellem børn i dagtilbuddet. Målet med undersøgelsen er at beskrive, hvordan socialt kompetente deltagere i legen kan gøre brug af forskellige sociale, materielle, sproglige og kommunikative ressourcer, mens mindre dygtige børns brug af de samme ressourcer ikke garanterer, og ikke er et tegn på, social og kommunikativ succes.

Resultat

Gennem analysen vises det, hvordan gruppen af drenge organiserer deres leg og deres sociale relationer samtidig. Forfatteren viser, at deltagelse i leg er en præstation i sig selv, og at børns sociale succes i legen afhænger af deres individuelle kompetencer såvel som af de andre børns agendaer og strategier. Nogle deltagere i legen bruger andre deltagere til at fremme deres egne interesser, bl.a. ved at ekskludere fra legen eller invitere andre ind i legen. Forfatteren understreger, at sprog og sociale evner ikke skabes ubesværet, smertefrit og uundgåeligt i børns leg, og at børns legeoplevelser er væsentlige – både de oplevelser, der normalt anses som positive, og de oplevelser, der normalt anses som mindre positive.

Design

Artiklen er baseret på data indsamlet over en ni måneder lang periode, hvor forfatteren observerede tre til fem år gamle børns spontane leg i i alt 33 timer. Dagtilbuddet var beliggende i et multi-etnisk område, og mindst ti forskellige modersmål var repræsenteret i dagtilbuddet. I artiklen analyseres tre minutters leg ud af en periode på 30 minutter, hvor fire drenge leger.

Lange, T., Meaney, T. Riesbeck og Wernberg, A. (2014)

”Mathematical Teaching Moments: Between Instruction and Construction”.

I: U. Kortenkamp et al. (red.). *Early mathematics learning. Selected Papers of POEM 2012 Conference*. Springer Science.

Formål

Studiets formål er at belyse, hvordan en pædagog udvikler førskolebørns matematiske nysgerrighed gennem leg i en daginstitution.

Resultater

Studiet viser, at det lykkes pædagogen gennem respektfuld lytning og nøje iagttagelse af, hvad børnene gør, at stille nogle spørgsmål til børnene, der vækker deres matematiske nysgerrighed og udvikler deres lege, og som dermed skaber et læringsrum, hvor flere matematiske principper bliver inddraget. Resultaterne viser, at legekonteksten støtter børnenes engagement, men at den ligeledes sætter nogle grænser for, hvor langt pædagogen kan gå, uden at det går ud over legekonteksten, og dermed uden at pædagogen taber børnenes engagement.

Design

Studiet bygger på videoobservationer af forskellige grupper af børns guidede leg, der udvikler sig til læring i matematik.

Larsson, J. (2013)

”Contextual and Conceptual Intersubjectivity and Opportunities for Emergent Science Knowledge About Sound”.

International Journal of Early Childhood, 45 (1).

Formål

Formålet med studiet er at undersøge, hvilke aspekter af kontekstuel og konceptuel intersubjektivitet der bidrager til børnenes begyndende naturvidenskabelige forståelse af fænomenet lyd, og hvordan det sker. Kontekstuel intersubjektivitet anvendes som analytisk begreb til at beskrive, hvordan pædagogerne skaber og anvender omgivelserne og tilgængelige materialer (fx musikinstrumenter) sammen med deres viden om børnenes tidligere erfaringer.

Resultater

Studiet konkluderer, at det er vigtigt, at man anerkender børnene som aktive og kompetente i deres egen læring samt ser deres ytringer om naturvidenskab som vigtige for deres begyndende læring og naturvidenskabelige forståelse. Studiet viser, hvordan kontekstuel og konceptuel intersubjektivitet, hvor pædagogerne anvender en legebaseret tilgang sammen med et naturvidenskabeligt fokus, kan styrke barnets begyndende naturvidenskabelige forståelse.

Design

Studiet bygger på 9 timer og 20 minutters videoobservationer fra ni sessioner i et naturvidenskabeligt projekt om fænomenet lyd, hvor der rettes fokus på et udvalgt barns interaktion med pædagogerne og de andre børn.

Datamaterialet udgøres af interview med fire pædagoger og fem skolelærere, som interviewes om et fælles projekt om samarbejde mellem dagtilbud og skole, og om projektet har ført til ændringer i deres syn på læring og arbejdet med læring i dagtilbuddet.

Rosenqvist, M.M. (2006)

Lek och skolämnen i en ny lärarroll: Temaarbete med 3-9-åringar: En aktionsforskningsstudie.

Stockholm: Norstedts akademiska förlag.

Formål

Formålet med undersøgelsen er at beskrive og vurdere en alders- og temaintegreret institution for børn mellem tre og ni år. Undersøgelsen har til formål at besvare to overordnede spørgsmål: 1) "Kan leg og omsorg forenes i temaundervisningen?" Spørgsmålet behandles ud fra begreberne inklusion, organisatorisk integrering og integration. 2) "Hvorledes afføder den alders- og temaintegrerede institution en ny pædagog- og lærerrolle med et fælles indhold fra børnehave og skole?"

Resultat

Et af studiets resultater er, at den alders- og temaintegrerede institution giver børn rig mulighed for fri leg (leg uden voksenstyring). Barnet vælger ofte selv legekammerater og indhold i legen. Leg indgår som en naturlig del af temaarbejdet, og der iagttages nye grupper af børn i forskellige aldre, som gennemfører aktiviteter sammen (af forfatteren kaldet fleksibel organisatorisk integrering). Institutionen integrerer læreplanen fra både daginstitutionen og skolen, hvilket i projektet omtales som den integrerede læreplan. Begge faggruppers kompetencer er vigtige for at opnå en balance mellem leg, læring, undervisning og omsorg. Det er en mulig og fremkommelig vej at forene leg med emneundervisning i temaarbejde samt at gennemføre arbejdsformer for børnene uanset deres alder. Forskeren identificerer desuden en såkaldt generativ arbejdsmåde som en ny pædagog-/lærerrolle, hvor pædagogerne lytter og arbejder på at knytte aktiviteter til hændelser i børnegruppen på baggrund af dialog med børnene om deres interesser, overvejelser, ideer og erfaringer. I dialogen sætter pædagogen desuden spørgsmålstejn ved sine egne værdier i mødet med børnenes værdier og behov. Gennem den generative arbejdsmåde bliver børnene medskabere af aktiviteterne, hvilket de finder meningsfyldt og motiverende.

Design

Dataindsamlingen består af fokussamtaler, fokusgruppesamtaler, interview med rektor, logbog og spørgeskema til pædagogerne.

S. Svendsen (2014)

”Improvisation – om pædagogens møde med barnet i æstetiske processer”.

Tidsskrift for nordisk barnehageforskning, 8 (7).

Formål

Studiets formål er at undersøge, hvorledes pædagoger møder børn i æstetiske processer – aktiviteter, hvor børnene tilegner sig ny erkendelse i mødet med materialer og får mulighed for at skabe personlige udtryk. I artiklen undersøges følgende spørgsmål: ”Hvordan kan improvisation knyttes an til pædagogens rolle i en æstetisk-pædagogisk praksis?”. Dette undersøges ud fra den grundlæggende præmis, at improvisation kan læres.

Resultat

Ligesom jazzmusikeren skal pædagogen både mestre sit håndværk til fuldkommenhed og samtidig kunne åbne sig intuitivt. Pædagogerne udfordres, når der opstår en planløshed og usikkerhed inden for den planlagte rammesætning, men det er her, børnene kan komme med deres indspil og udtrykke sig i æstetiske processer. På baggrund af projektet har forfatteren identificeret en række pædagogiske tilgange, der synes at have klare lighedstræk med den måde, hvorpå musikere indgår i improvisatoriske samspil på scenen.

Design

Artiklens empiriske datamateriale er en del af et større to år langt aktionsforskningsprojekt, hvor fire pædagoger deltog sammen med forfatteren. Børnegruppen bestod af børn fra både børnehave og vuggestue. Datamaterialet bygger på observationer, praksisfortællinger, foto- og videodokumentation samt noter og lydoptagelser fra fælles reflekterende samtaler i såvel planlægnings- som evalueringsprocesser.

Thulin, S. (2006)

Vad händer med lärandets objekt? En studie av hur lärare och barn i förskolan kommunicerar naturvetenskapliga fenomen.

Växjö: Växjö University Press.

Formål

Studiets formål er at undersøge, hvordan pædagoger håndterer indholdsaspektet i *Läroplan för förskolan* (1998) i deres samtaler med børn. Forskningsspørgsmålene er: 1) ”Hvad kommunikerer som objekt for læring i en naturvidenskabelig sammenhæng i daginstitutionerne?”, og 2) ”Hvilke læringshandlinger fremkommer i kommunikationen af læringens objekt?”.

Resultat

Studiet fremhæver følgende aspekter, som er relateret til læringens objekt: 1) den meningsfulde kontekst (en holistisk tilgang til indholdet, at arbejde med integrerede emner og at gå ud fra barnets erfaringer og interesser i samtalen), 2) vigtigheden af at forstå sammenhænge, 3) pædagogens gode intentioner med indhold og emne (antropomorfismer, en lege-, omsorgs- og læringspraktik, at det ikke bliver for alvorligt) og 4) sprog og medlemskab (pædagoger skal bruge antropomorfismer i deres samtaler med børnene). Forfatteren sætter spørgsmålstejn ved manglen på videnskabeligt og professionelt sprog og peger på vigtigheden af at bruge et mere professionelt, direkte og subjektrelateret sprog, når pædagogerne taler med børn i alderen tre til seks år.

Design

Studiet bygger på videoobservationer af situationer med et naturvidenskabeligt indhold i en børnehaveafdeling med 21 børn mellem tre og seks år og tre pædagoger.

Tema 2: Leg og medbestemmelse lærer børn at deltage aktivt i fællesskaber

Broström, S. (2015)

”Science in early childhood education”.

Journal of Education and Human Development 4 (2).

Formål

Studiet udforsker betingelser og muligheder for at skabe en science-didaktik for dagtilbud. Målet er at opstille kriterier for didaktikken og undersøge pædagogers roller i aktiviteterne ud fra en balancering af forholdet mellem socialpædagogik og kritisk demokratisk didaktik samt at undgå en skoleficering af denne science-didaktik.

Resultater

Studiet viser, hvordan fem pædagogiske principper kan anses som fundamentet for en science-didaktik til dagtilbud: 1) at inddrage børns perspektiv, undring, spørgelyst og erfaringer, 2) at behandle børn som deltagere i deres egen læringsproces, 3) at rette fokus mod, at børn lærer i selve interaktionen med pædagogen, 4) at pædagoger kobler deres viden om videnskab og deres videnskabelige kompetencer til børns perspektiv, og endelig 5) at børn lærer gennem hverdagslivet, hvorfor hverdagens objekter, møder og funktioner bør planlægges ind i en science-didaktik. Studiet konkluderer endvidere, at der er behov for flere teoretiske studier, flere praktiske erfaringer og ikke mindst en tydeligere og mere bæredygtig politik for småbørnspædagogikken.

Design

Studiet baserer sig på et aktionsforskningsforløb i 12 dagtilbud (preschools), hvor forskere i to år har arbejdet med pædagoger i såkaldte laboratorier. Forskerne har parallelt hermed observeret børns interaktion med pædagoger under forløb og aktiviteter. Observationerne er transskriberet og efterfølgende præsenteret og diskuteret med pædagogerne med henblik på videreudvikling af ideer og praksisser.

Gjems, L. (2011)

”Hverdagssamtalene – barnehagens glemte læringsarena?”.

I: Gjems, L. og Løkken, G. (red.). *Barns læring om språk og gjennom språk. Samtaler i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm.

Formål

Undersøgelsen ser på, hvordan hverdagssamtaler mellem pædagoger og børn kan bidrage til børns læring, og med hvilke teknikker pædagogen kan invitere barnet til aktivt at deltage i samtalen.

Resultat

Studiet viser, at samtalerne mellem børn og voksne i dagtilbud ofte er præget af, at de voksne stiller ja/nej-spørgsmål, og at børnene ikke i tilstrækkelig grad udfordres til at formulere sig i lange sætninger eller til at udtrykke deres meninger eller følelser. Børn, der taler højt, får desuden mere taletid end stille børn. Konklusionen lyder, at det er vigtigt, at pædagoger ved, hvordan de inviterer børn til sproglig aktivitet, fx ved at stille åbne spørgsmål, og udfordrer børnene kognitivt ved fx at tale med dem om ikke-konkrete emner.

Metode

Studiet bygger på otte timers videoobservationer af hverdagssamtaler mellem pædagoger og børn i alderen tre til seks år og af lydoptagelser af hverdagssamtaler i små grupper med børn og 46 pædagogstuderende.

Greve, A. og Løndal, K. (2012)

”Læring for lek i barnehage og skolefritidsordning”.

Nordisk Barnehageforskning 5 (19), 1-14.

Formål

Formålet med studiet er at bidrage til en diskussion af indholdet i norske dagtilbud og at undersøge, hvilken betydning leg kan have for læring blandt børn i dagtilbud.

Resultat

Forfatterne konkluderer, at leg skaber interaktion mellem børn og deres fysiske omgivelser, hvilket genererer læring i bred forstand. Det, som børnene udforsker i legens samspil med omgivelserne, er vigtigt for børnenes oplevelse af glæde og trivsel. Dette synes at medføre færdigheder med hensyn til kropsbevægelse og social adfærd, som er afgørende for samspillet i børnenes videre leg, konkluderer forfatterne. Studiet viser, at dagtilbuddets styringsdokumenter lægger stor vægt på leg, men at der også kan observeres en ændring hen imod et mere målfokuseret syn på læring. Dette ses, ved at legen i højere grad end tidligere forventes at være læringsstøttende i forhold til skolefag. Gennem empiriske eksempler fra børns erfaringer med de fysiske omgivelser i dagtilbudet viser studiet, at legen kan føre til læring i bred forstand, idet legen synes at være spontan og tilfældig. Studiet viser, at børnenes selvvalgte leg har potentiale til at give meningsfulde erfaringer, ved at der skabes en fordybet interaktion mellem barnet og de fysiske omgivelser. Endvidere viser studiet, at legen har potentiale til at bidrage til udvikling af gensidig forståelse mellem børn, men også, at børn kan erfare vanskelige og problemfyldte sider ved socialt samspil gennem leg. I denne sammenhæng fremhæver forfatterne, at pædagogernes aktive deltagelse og anerkendelse kan fremme læring i leg.

Design

Datamaterialet baserer sig på feltarbejde i to dagtilbud. 20 børn under tre år, en pædagog og tre pædagogmedhjælpere deltog i undersøgelsen. Materialet består af deltagerobservationer af børnenes frie leg og voksenstyrede aktiviteter som måltider, håndvask og påklædning. Observationerne omfatter 38 timers video-/lydoptagelse med hovedfokus på toårige børn og 25 timers video-/lydoptagelse med hovedfokus på etårige børn. Hver observation varede mellem 30 minutter og to timer.

Grindheim, L.T. (2014)

”Kvardagslivet til barneborgarar. Ein studie av barna si deltaking i tre norske barnehager”.

Doktorafhandling for graden philosophiae doctor. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Formål

Studiet er en ph.d.-afhandling med fire artikler om børns hverdagsliv og demokratiske dannelse i dagtilbud. Studiet undersøger, 1) hvad der skaber mulighed for deltagelse, og hvordan børn deltager i børnefællesskaber, 2) hvordan børn forholder sig til regler og fastlagte strukturer, og 3) hvilke rammer der er for børnefællesskaber i dagtilbud.

Resultat

Afhandlingen viser, hvordan dagtilbuds fysiske indretning, artefakter (fx legetøj) og forventninger til børn skaber vilkår for børns deltagelse. Børn er interesserede i deltagelse gennem leg, hvor alder, legetøj og børns anciennitet spiller ind med hensyn til måder at indgå i børnefællesskaber på. På den ene side kan leg ses som en demokratisk dannelsesarena, på den anden side rummer den ikke altid demokratiske elementer som solidaritet og ligestilling. Der er bl.a. fokus på børns legeaktiviteter og de måder, hvorpå deltagelse og medvirken forhandles mellem børn. Legen giver børnene erfaringer med forhandlinger om deltagelse og med, at børneborgerskab i stor udstrækning handler om børnefællesskaber, hvor børnene skaber egne mønstre for at medvirke.

Metode

Studiet er baseret på observationer i tre dagtilbud i 2008-12 samt ustrukturerede interview med børn og ansatte i et af dagtilbuddene. Daginstitutionerne er valgt på baggrund af variation i den fysiske udformning samt forskellige måder at organisere daginstitutionerne på med hensyn til rum og personale- og børnegrupper.

Grindheim, L.T. (2011)

"Barnefællesskap som demokratisk dannelsesarena. Kva kan gje høve til medverknad i lek i barnehagen?"

Nordisk Barnehageforskning, 4 (2), 91-102.

Formål

Studiet har fokus på fællesskaber blandt børn i et demokratisk perspektiv. Formålet med studiet er at undersøge de problematiske og forskellige måder, hvorpå børn konstruerer fællesskaber med jævnaldrende børn.

Resultat

Studiet viser fire forskellige mønstre for, hvordan børn forhandler om deltagelse i fællesskaber med jævnaldrende. Det første mønster er venskab og indledt leg, der kan ses som en forhandlingsposition. Det andet mønster er alder, det tredje mønster er børnenes anciennitet i dagtilbuddet, og det fjerde er tilgangen til legetøj. Børn placerer sig hierarkisk og positionerer sig i forhold til hinanden ved hjælp af disse mønstre. Eksempelvis hvis legen allerede er i gang, eller med hensyn til hvordan børn bruger legetøj medbragt hjemmefra som forhandlingsredskab i legen.

Metode

18 børn i alderen tre til seks år deltog i studiet. Data blev indsamlet ved brug af observationer af og feltnotater om samtaler mellem børnene, samtaler mellem børn og pædagoger og samtaler mellem børn og forfatter.

Johansson, E. og Samuelsson, I.P. (2006)

Lek och läroplan: Möten mellan barn och lärare i förskola och skola.

Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Formål

Studiet bidrager med viden om relationer mellem leg og læring, og hvilken betydning det har for børn og pædagoger i daginstitutioner og skoler.

Resultater

Studiets resultater peger på, at der findes flere forskellige former for samspil, som omfatter leg og læring, men at det kan være en stor udfordring for pædagogen eller læreren at skulle holde sig til det fastsatte emne og samtidig inkludere børns fantasi, kreativitet og lyst til leg. De pædagogiske og skolemæssige formål med et givent emne kan komme til at overskygge børns spontane udtryk.

Undersøgelsen påpeger, at børn betragter leg og læring som et dynamisk kontinuum snarere end som to adskilte størrelser. Når børn bliver bedt om at beskrive forskellen mellem leg og læring, forbinder de det, de lærer "her og nu", med lyst, mens det, de skal lære i fremtiden i skolen, opfattes som noget, der er nødvendigt og besværligt. Selv om børn ikke nødvendigvis skelner mellem leg og læring, så er det legens muligheder for at få indflydelse, for at vælge og for at indtage aktive positioner, børnene fremhæver ved leg.

Studiet viser, at forskellige typer af samspil mellem pædagoger og børn giver forskellige muligheder for integration af leg og læring. Der tales om det formbunde samspil, det fortællende samspil og det eksplorative samspil. Sværest er de såkaldte formbundne samspil, hvor pædagogen først og fremmest stræber efter at lære barnet noget. Der underordnes barnets indflydelse og kreativitet de voksnes intentioner, og fokus er på den opgave, barnet forventes at løse. I eksplorative samspil arrangerer pædagogen situationer, som åbner for forskellige løsninger og børnenes bidrag. I det fortællende samspil bygger den voksne meningsbærende verdener sammen med barnet, og barnet har mulighed for at drive både leg og læring fremad, og der er bedre muligheder for at integrere leg og læring. Det bemærkes i øvrigt, at eksplorative og fortællende samspil oftest finder sted med mindre grupper af børn eller enkelte børn, idet det er vanskeligt at give plads til og følge børnenes indspil i større børnegrupper, ligesom det kan være vanskeligt at lade spøgefuldhed komme til udtryk her.

Det konkluderes i studiet, at for at leg og læring kan virke frugtbart sammen, er det vigtigt at have en målorienteret pædagogik, som udfordrer læreren til at møde barnets livsverden, samtidig med at læreren er orienteret mod de aktuelle læringsmål, og som udfordrer forestillingen om, hvordan fantasi, kreativitet og børns meningsskabelse kan komme til udtryk i alle sammenhænge af den pædagogiske praksis.

Metode

Studiet bygger på interview med og videoobservationer blandt 19 pædagoger og lærere og 114 børn.

Karrebæk, M.S. (2011)

”It Farts: The situated management of social organization in a kindergarten peer group”.

Journal of Pragmatics, 43, 2911-2931.

Formål

Artiklen er en undersøgelse af leg mellem børn i dagtilbuddet. Målet med undersøgelsen er at beskrive, hvordan socialt kompetente deltagere i legen kan gøre brug af forskellige sociale, materielle, sproglige og kommunikative ressourcer, mens mindre dygtige børns brug af de samme ressourcer ikke garanterer, og ikke er et tegn på, social og kommunikativ succes.

Resultat

Gennem analysen vises det, hvordan gruppen af drenge organiserer deres leg og deres sociale relationer samtidig. Forfatteren viser, at deltagelse i leg er en præstation i sig selv, og at børns sociale succes i legen afhænger af deres individuelle kompetencer såvel som af de andre børns agendaer og strategier. Nogle deltagere i legen bruger andre deltagere til at fremme deres egne interesser, bl.a. ved at ekskludere fra legen eller invitere andre ind i legen. Forfatteren understreger, at sprog og sociale evner ikke skabes ubesværet, smertefrit og uundgåeligt i børns leg, og at børns legeoplevelser er væsentlige – både de oplevelser, der normalt anses som positive, og de oplevelser, der normalt anses som mindre positive.

Design

Artiklen er baseret på data indsamlet over en ni måneder lang periode, hvor forfatteren observerede tre til fem år gamle børns spontane leg i i alt 33 timer. Dagtilbuddet var beliggende i et multi-etnisk område, og mindst ti forskellige modersmål var repræsenteret i dagtilbuddet. I artiklen analyseres tre minutters leg ud af en periode på 30 minutter, hvor fire drenge leger.

Svinth, L. (2012)

”Children’s collaborative encounters in pre-school”.

Early Child Development and Care 2012, 1-16.

Formål

Studiet har til formål at undersøge børns forskellige samarbejdsformer i dagtilbud. Dernæst er det formålet at undersøge, hvordan de institutionelle krav påvirker børns samarbejde fra et læringsperspektiv.

Resultat

Studiet finder to hovedmønstre i børns samarbejde. Det første mønster angår, når børnenes interesser og engagement inden for en pædagogisk aktivitet spontant fører til et kollaborativt møde. Det andet mønster angår, når det pædagogiske personale mister kontrollen over en pædagogisk aktivitet og således åbner op for børnenes kollaborative møde. Kollaborative møder opstår af engagement, men det kollaborative møde i sig selv kan også føre til øget engagement. En undtagelse i dette mønster viser sig, når det pædagogiske personale begrænser mødet, eller når kommunikationen mellem det pædagogiske personale og barnet fx er begrænset til instruktioner. Det gør det svært at opretholde et kollaborativt læringsmiljø. Eftersom det pædagogiske personale ikke tager initiativ til kollaboration, er det særligt udsatte børn, der gør sig få erfaringer med samarbejde/kollaboration.

Metode

Studiet bygger på videoobservation i en periode på 11 måneder af 3-14 børn i alderen tre til fem år i forbindelse med forskellige pædagogiske aktiviteter.

Svinth, L. (2013)

”Det pædagogiske samspils bevægende kraft: Affektivitet og læringsmiljøer i daginstitutioner”.

Pædagogisk Psykologisk Tidsskrift, 50 (3), 35-50.

Formål

Studiet undersøger, hvordan de såkaldte affektive kræfter, dvs. de følelsesmæssige relationer, påvirker samspillet mellem voksne og børn og det, som børn kan lære i en daginstitution.

Resultat

De følelsesmæssige relationer mellem børn og voksne i dagtilbud påvirker samspillet på mange måder. Fx når en pædagog viser interesse og åbenhed over for et barns nye måde at arbejde med maling på. Den voksnes måde at forholde sig på får i samspillet stor betydning for, hvilke erfaringer der gøres mulige for børnene. Pædagogiske processer og samspillet mellem voksne og børn har stor betydning for børns erfaringer og deltagelsesmuligheder og i sidste ende for deres læring og udvikling. På baggrund af studiets resultat mener forfatteren, at det er vigtigt at inddrage samspillet og forskyde fokus fra et overvejende individualistisk blik på barnets kompetenceudvikling til et mere relationelt og situeret fokus på daginstitutioners læringsmiljø. Dermed skulle samspillets affektive dimensioner kunne træde mere tydeligt frem, og børns deltagelsesmuligheder og betingelser for læring og udvikling medtænkes.

Metode

Undersøgelsen bygger på en analyse af 24 videoobservationer af samspillet mellem pædagoger og børn i to daginstitutioner.

Winther-Lindqvist, D.A. (2006)

Skal vi lege? Leg, identitet og fællesskaber i børnehaven.

København: Frydenlund.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge børns lege, herunder hvorfor lege er vigtige for børns hverdagsliv i børnehaven. Bogen introducerer psykologiske legeteorier vedrørende magtspil, rollespil og ligeværdighed og forholdet mellem børns reale og symbolske identitet i legen. På baggrund af dette præsenteres teorien om fantasigruppeleg.

Resultat

Det konkluderes, at legen ikke kun er sjov og uproblematisk for børnene, men også er en alvorlig aktivitet, da den påvirker deres relationer, identitet og fællesskab. Der gives bud på, hvordan teorien om fantasigruppeleg skal benyttes i en pædagogisk praksis. Gruppeperspektivet på legen er frugtbart i forhold til legens mere alvorlige sider. Børnene viser sig for hinanden som virkelige mennesker, når de leger igennem roller og centrumnære og perifere positioner. Regisfærens forhandlinger, magtspil og indflydelser er en medrivende del af legen for børnene, fordi de genkender og opdager aspekter af den sociale identitet. Det gør de, fordi en real identitet træder ind i legen og er

virksom i alle legens sfærer, mest tydeligt i regi- og realsfæren. Børnene vil gerne anerkendes og genkendes som værdige og værdsatte medspillere i fællesskabet.

Design

Dataindsamlingen består af 100 timers observationer i en børnehave i københavnsområdet med ca. 60 børn samt af samtaler med børn. Analysen bygger på 41 eksempler på fantasigruppelege.

Tema 3: Fleksible fysiske rammer inspirerer børn til leg og læring

Bergström, S.E. (2013)

Rum, barn och pedagoger: Om möjligheter och begränsningar i förskolans fysiska miljö.

Ph.d.-afhandling. Umeå: Umeå universitet.

Formål

Formålet med studiet er at belyse, hvordan det fysiske miljø i daginstitutioner (förskola) strukturerer og organiserer børns aktiviteter, samt hvordan det fysiske miljø sætter muligheder og begrænsninger for børns aktiviteter.

Resultat

De fysiske omgivelser ses i studiet som et værktøj, der inviterer til forskellige aktiviteter. Studiet viser, at hovedparten af kollektiv leg med en fælles aktivitetsramme finder sted i rum, hvor materialet er mangfoldigt og mere neutralt. Rum, der er mindre statiske, opmuntrer og stimulerer også i højere grad børnene til at tale og forhandle med hinanden om de muligheder, som det fysiske miljø stiller til rådighed. I børnenes samspil med hinanden og det fysiske miljø udvikler de nye og mere komplekse handlemuligheder. Det fysiske miljø er altså en tydelig og vigtig del af børnenes læring og udvikling.

Metode

Studiet bygger på videooptagelser, interview, fotografier samt grundplanstegninger i et multipelt casestudie i tre daginstitutioner.

Bjørgen, K. (2012)

”Fysisk lek i barnehagens uterom. 5åringers erfaring med kroppslig fysisk lek i barnehagens uterom”.

Nordisk Barnehageforskning 5 (2), 1-15.

Formål

Formålet med studiet er at undersøge, hvordan norske femårige børn forholder sig til fysisk leg på dagtilbuddets udeareal, herunder bl.a. hvilke kropslige erfaringer børnene har med bevægelsesleg, og hvilken type bevægelsesleg børnene foretrækker.

Resultat

Studiet viser, at de fleste børn foretrækker at lege udenfor frem for indenfor på grund af kropslige begrænsninger indenfor, hvorimod de gerne må løbe og hoppe udenfor. Om vinteren foretrækker mange børn at kælke og om sommeren at spille fodbold, cykle, klatre, løbe og plukke blomster. Børnene er glade for bevægelserne, farten og spændingen i disse aktiviteter. De giver meget præcise sproglige beskrivelser af, hvordan det føles, når de er aktive og leger, hvilket ifølge forskeren viser, at børnene er opmærksomme på, hvad der sker i kroppen, når de er aktive.

Metode

I alt 36 norske femårige børn fra seks dagtilbud deltog i studiet. Der blev gennemført interview med en gruppe på tre børn ad gangen og samtale med lederen i hvert af de seks dagtilbud for at få information om dagtilbuddets udeareal og fysiske muligheder.

Bäckman, K. (2015)

Matematiskt gestaltande i förskolan.

Åbo Akademi.

Formål

Studiets formål er at undersøge, hvordan pædagoger arbejder med matematik i dagtilbud. Dette sker ved at undersøge pædagogernes opfattelse af deres arbejde med matematik gennem to perspektiver. Det ene perspektiv ser på den matematik, børnene bruger, og hvorledes børnene viser deres matematikforståelse. Det andet perspektiv retter fokus mod pædagogernes intentioner med og opfattelser af deres matematiske arbejde samt den viden, pædagoger menes at have brug for i arbejdet med matematik.

Resultater

Studiet finder, at børnenes matematiske dannelse ofte finder sted i interaktioner med venner og ved hjælp af artefakter. De forskellige kontekster, som børnene dagligt er en del af i dagtilbuddet, giver rig mulighed for at udforske og skelne mellem matematiske koncepter, sammenligne koncepter og bruge matematik som et redskab. Forfatteren konkluderer derfor, at matematisk indhold allerede er en del af børnenes aktiviteter, hvor børnene udforsker, sammenligner og lærer matematik af hinanden på baggrund af deres egne intentioner. Derudover finder forskeren, at pædagogerne iscenesætter det matematiske arbejde i dagtilbuddet som både planlagte aktiviteter og ikke-planlagte her-og-nu-situationer, og at pædagogerne har intentioner om at gøre det matematiske indhold synligt for alle børn. Såfremt aktiviteterne planlægges, er det vigtigt, at både børnenes og pædagogernes opmærksomhed rettes mod det samme indhold.

Design

Studiet bygger på videoobservationer og interview med i alt 19 pædagoger fra syv dagtilbud.

Hagen, T.L. (2015)

”Hvilken innvirkning har barnehagens fysiske utemiljø på barns lek og de ansattes pedagogiske praksis i uterommet”.

Nordisk Barnehageforskning 10 (5), 1-16.

Formål

Undersøgelsens formål er at undersøge, hvordan børn tager udeområder i brug til leg, og hvordan udformningen af legemiljøet påvirker legen.

Resultat

Studiet viser, at de ældste børn hurtigt mistede interessen for udeområdets mange legepladsinstallationer og i højere grad foretrak et uforudsigeligt miljø, hvor de selv havde mulighed for at påvirke miljøet, så de kunne skabe deres egen leg, samt foretrak leg, der inviterede til kreativitet i sko-

ven og på en bakketop. Studiet viser også, at børnenes udendørsaktiviteter i ringe grad var organiserede, og at de ansatte i stedet lagde op til fri leg. Derudover observerede de ansatte ofte børnenes leg, men deltog sjældent direkte i legen.

Metode

I alt tre femårige børn i et dagtilbud (barnehage) med 60 børn deltog. Studiet består af observationer af hvert barn (fire gange en times varighed) samt rundvisning ved hvert barn og interview med de tre børn og en pædagogisk leder. Derudover blev 12 børn fra dagtilbuddet observeret, mens de tegnede, hvad de bedst kunne lide at lege i udeområdet.

Nordtømme, S. (2012)

”Place, space and materiality for pedagogy in a kindergarten”.

Education Inquiry 3 (3), 317-333.

Formål

Studiet afdækker, hvordan rum og materialitet (borde, stole og legematerialer) påvirker børns udforskning af deltagelsesmuligheder, og hvordan de fysiske omgivelser gør det muligt for børnene at interagere og positionere sig selv i forhold til hinanden og rummet i leg og meningsdannelser. Studiet undersøger således begreberne plads/sted, rum og materialitet.

Resultat

Studiet viser, at plads, rum og materialitet indgår i et samspil med og påvirker børns leg og legemuligheder. Fleksible materialer støtter børnene i at skabe nye muligheder for enten at gå ind i en leg eller at værne om en leg. Ydermere viser studiet, at det enkelte barn kan have forskellige magtrelationer ved at positionere sig forskelligt. Dagtilbuddets fysiske indretning åbner op for forskellige positioneringsmuligheder, som børnene kan veksle mellem alt efter variationsmuligheder i legerummene i fysisk forstand. Børnene er i stand til at skifte positioner og formår på samme tid at være en del af gruppen og bevare en fællesskabsfølelse. Studiet viser endvidere, at det er vigtigt, at pædagogerne både kan deltage aktivt i legen og andre gange bare kan være til stede uden at være en del af legen.

Metode

Data består af deltagende observationer, feltnotater og fotografier. Analyserne er præsenteret i form af tre narrativer. To grupper a 18 børn mellem to og fem år fra to norske dagtilbud deltog i undersøgelsen.

Sandseter, E.B.H. (2010)

”’It tickles in my tummy’: Understanding children’s risk-taking in play through Reversal Theory”.

Journal of Early Childhood Research, 8 (1), 67-88.

Formål

Studiet undersøger børns forklaringer på, hvorfor de engagerer sig i risikofyldt leg, hvad børn oplever som henholdsvis farligt og sikkert, og hvordan børn leger i spændingsfeltet mellem disse to poler. Fokus for artiklen er at udforske børns erfaringer med at involvere sig i risikofyldt leg med hensyn til både deres motivation og deres følelser.

Resultat

Ifølge studiets resultater oplever børn en umiddelbar glæde ved leg og opsøger gerne spændingsfyldt leg. I analysen af børnenes udsagn om leg bliver det tydeligt, at børn med vilje opsøger leg, der udspiller sig i spændingsfeltet mellem at være farligt og at være trygt, idet det ifølge børnenes udsagn giver en "kilden i maven". Børnene oplever en vekselvirkning mellem behagelige følelser og ubehagelige følelser. I legen benytter børnene sig af både ophidselsesfremmende strategier og ophidselsesnedtonende strategier, og de veksler mellem at være engagerede og tilbageholdende. Børnene justerer legen, så den udspiller sig i det ønskede spændingsfelt, hvor legen er interessant, spændende, udfordrende og risikofyldt, men hvor de samtidig oplever at have kontrol over legen.

Design

Datamaterialet består af enkeltinterview med 23 fire-fem-årige børn fra to børnehaver. Interviewene varede 20-30 minutter.

Sandseter, E.B.H. (2012)

"Restrictive Safety or Unsafe Freedom? Norwegian ECEC Practitioners' Perceptions and Practices Concerning Children's Risky Play".

Child Care in Practice 18 (1), 83-101.

Formål

Studiet har til formål at undersøge, hvorledes personalet i et norsk dagtilbud med naturprofil kontra et almindeligt dagtilbud evaluerer børnenes muligheder for såkaldt risikofyldt leg, samt hvorledes personalet evaluerer og håndterer risikofyldt leg. Risikofyldt leg defineres som leg, der kan lede til fysiske skader, og som leg i højde og i fart, tumlelege, leg med brug af farligt værktøj eller det at nærme sig farer i omgivelserne og at fare vild.

Resultat

Studiet viser, at de deltagende pædagoger og medhjælpere giver lov til og støtter den risikofyldte leg. Børnene i begge dagtilbud har, ifølge de interviewede, adskillige muligheder for risikofyldt leg, hvor børnene tilbydes et rigt og varieret legemiljø. Muligheder i legemiljøet vægtes derfor højt. Der er fx store træer, varierende former for terræn, steder at lege skjul, steder at hoppe, hytter at klatre på og rutsjebaner, der alt sammen ses som vigtige for børns risikofyldte leg. De interviewede oplever sjældent, at børnene kommer ud for skader, omvendt har de den holdning, at risikofyldt leg er positivt for børnenes udvikling: Den forbedrer børnenes samlede udvikling og læring og bryder med hverdagens kedsommelighed ved at bidrage med spændende og sjove lege i hverdagen. Studiet viser endvidere, at den risikofyldte leg i dagtilbuddene håndteres gennem uskrevne regler og tavs viden om, hvad der er og ikke er tilladt i dagtilbuddet. Der er derfor ingen fælles regler for de ansatte og børnene. I forhold til, hvorledes risikofyldt leg vurderes, fortæller pædagogerne og pædagogmedhjælperne, at hver risikofyldt legesituation vurderes individuelt i forhold til børnenes kompetencer og risikobeherskelse.

Design

Dataindsamlingen bygger på interview med syv pædagoger og pædagogmedhjælpere fra to dagtilbud, henholdsvis et almindeligt dagtilbud og et dagtilbud med naturprofil, i en norsk kommune.

Änggård, E. (2009)

”Skogen som lekplats – Naturens material och miljöer som resurser i lek”.

Nordic studies in education, 29 (2).

Formål

Målet med artiklen er at analysere, hvordan børn i den undersøgte skovbørnehave anvender naturens ressourcer i form af materialer og miljøer i deres sociale fantasilege.

Resultat

Studiet finder, at børn, der leger i naturen med materialer derfra, bruger væsentlig mere tid på at forhandle om legens regi end i anden leg. De mange tolkningsmuligheder indebærer, at børnene bruger en større del af legen på at forhandle om en fælles forståelse af remedierne. Forhandlingerne og det at udtrykke sig fantasifuldt kræver både en samfundsmæssig viden og en sproglig kompetence, der bl.a. indebærer kendskab til de begreber, der hænger naturligt sammen med de tilvirkede ting. Forskeren finder ikke en væsensforskel mellem tilvirket legetøj og naturmaterialer, men finder, at naturmaterialer rummer flere tolkningsmuligheder, hvilket giver fantasien bedre betingelser for at udfolde sig.

Metode

Studiet er et etnografisk feltstudie, hvor forfatteren over knap et år har gennemført observationer, delvist med brug af videokamera, samt gennemført interview med børn, pædagoger og forældre.

Leg og læring i skandinavisk dagtilbudsforskning

© 2017 Danmarks Evalueringsinstitut

Citat med kildeangivelse er tilladt

Publikationen er kun udgivet i elektronisk form på: www.eva.dk

Foto: Stilleben, Ture Andersen

Illustrationer: BGRAPHIC

ISBN (www) 978-87-7182-078-2

Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) gør uddannelse og dagtilbud bedre. Vi leverer viden, der bruges på alle niveauer – fra institutioner og skoler til kommuner og ministerier.

**DANMARKS
EVALUERINGSINSTITUT**

T 3555 0101
E eva@eva.dk
H www.eva.dk